

Krsto Pejović\*  
Osnovni sud u Podgorici

## IMOVINSKOPRAVNI ZAHTJEV U SUDSKOJ PRAKSI\*\*

**Apstrakt:** U radu koji je pred nama pažnju ćemo posvetiti imovinskopravnom zahtjevu i njegovom tretmanu u sudskoj praksi. Ne može se reći ni da je zakonsko uređenje ovog instituta idealno – i ono svakako trpi kritike – međutim, praksa sudova je utoliko važna što predstavlja svakodnevnu primjenu i ne tako sjajnog zakonskog rješenja, a i ta primjena je, kada se detaljnije analizira, podložna kritici. S tim u vezi, cijenimo da odnos koji je ovom pravnom institutu dat u Zakoniku o krivičnom postupku, nije srazmjeran mjeri koju mu sudovi posvećuju, što se (možda) može i pripisati činjenici da o ovom građanskom zahtjevu, odlučuju sudije krivičari. Pritom, ni praksa viših sudova nije pokazala trend ka „afirmaciji“ ovog instituta, vjerovatno svoj stav racionalizujući činjenicom da je krivični postupak samo jedan od dva konteksta u kojem se takav zahtjev može iznijeti, pri čemu je građanski sud pozvaniji da o njemu odluči. U vezi sa iznijetim, naš zadatak u ovom radu jeste da pokažemo da ova racionalizacija nije pravilna i na zakonu zasnovana i da se radi o jednom institutu koji zaslužuje da ima više prostora na pozornici judikature, nego što to trenutno ima. Međutim, ne smije se zanemariti činjenica da je najprije u praksi Evropskog suda za ljudska prava, a zatim i u nacionalnim okvirima, priznato pravo oštećenom na suđenje u razumnom roku u situaciji kada je postavio imovinskopравни zahtjev u krivičnom postupku, što je nemali doprinos ka afirmaciji ovog instituta u praksi.

**Ključne riječi:** imovinskopравни zahtjev, šteta, žrtva, oštećeni, ovlašćeno lice, krivični postupak.

Cilj krivičnog postupka jeste utvrditi da li je neko lice učinilo krivično djelo, odnosno djelo koje je zakonom predviđeno kao krivično djelo, pa ako jeste prema njemu primijeniti odgovarajuću krivičnu sankciju. Osim sankcija, sud može, na traženje oštećenog, istom dosuditi imovinskopравни zahtjev, i takva odluka je obuhvaćena izrekom krivične presude, odnosno, pravosnažnošću. Međutim, po našem mišljenju, u praksi su se ustalila neka rezonovanja koja su pogrešna, a njihovo „dektovanje“ će biti predmet ovog rada.

---

\* krstop@yahoo.com

\*\* Ovaj članak predstavlja u osnovi djelimično izmijenjen i skraćen pristupni rad koji je, u okviru doktorskih studija na Pravnom fakultetu Univerziteta u Beogradu, odbranjen dana 03.10.2017. godine pred komisijom koju su činili profesori dr Đorđe Ignjatović i dr Goran P. Ilić.

Način i pristup sudova generalno, kada odlučuju o imovinskopravnom zahtjevu je u dosta situacija diskutabilan, a u mnogima i nepravilan, odnosno *contra legem*. Nezaobilazna sekvenca u radu biće i predstavljanje nekih pravnodogmatskih stavova, koji (pored onih opšteprihvaćenih i pravilnih) ne prikazuju pravilnu analizu odredaba ovog instituta.

Imajući iznijeto u vidu, u radu će se akcenat staviti na praksu sudova u pogledu: djelimičnog dosuđivanja imovinskopravnog zahtjeva, i tom prilikom upućivanja oštećenog na parnični postupak, određenosti zahtjeva i odluka koje sudovi donose kada zahtjevi nemaju traženi karakter – određenosti, obrazlaganje odluka sudova kada riješe da ne odlučuju o zahtjevu, kao i mogućnosti preinačenja podnijetog imovinskopravnog zahtjeva.

Zbog limitiranosti obimom, nećemo se upuštati u komentarisanje zakonskih odredaba koje regulišu predmet našeg rada, a ukoliko to učinimo, to će biti samo u mjeri neophodnoj za analizu sudske prakse ili, pak, doktrinarnih shvatanja.

U davanju odgovora na navedene dileme, poslužićemo se normativnim, lingvističkim, uporedno-pravnim i doktrinarnim metodama.

## 1. IMOVINSKOPRAVNI ZAHTJEV – PRIRODA I SVRHA

Kada pristupimo analizi imovinskopravnog zahtjeva, uočićemo jednu nelogičnost – odakle zahtjev, po svojim dominantnim konturama, građanske prirode u krivičnom postupku. Upravo je ova „dvostruka proceduralnost“, imanentna samo ovom zahtjevu, uslovlila da ovaj institut posmatramo kao jedan specifičan (*sui generis*) zahtjev u krivičnom postupku. Utoliko se čini da nema „aktivnije tačnije spajanja“ između ova dva postupka, nego kada se odlučuje o imovinskopravnom zahtjevu.

Odlučivanje o ovom zahtjevu u krivičnom postupku opravdava se mnogostrukim razlozima, među kojima svakako prevagu nose cjelishodnost i ekonomičnost. Ovo kod činjenice da su dokazi koje krivični sud izvodi u cilju utvrđivanja odgovornosti okrivljenog lica, najčešće i dokazi koji ukazuju na osnovanost postavljenog imovinskopravnog zahtjeva, a pored toga, time se sprječava da dođe do „kontradikcije“ između odluke o glavnoj krivičnoj stvari i odluke o imovinskopravnom zahtjevu proisteklom iz krivičnog djela.<sup>1</sup> Uz to, nakon postavljanja imovinskopravnog zahtjeva, postupak po istom teče po službenoj dužnosti, a podnosilac zahtjeva se ne mora izlagati troškovima vezanim za prisustovanje pretresu, pri čemu njegov nedolazak na glavni pretres nema uticaja na odlučivanje o postavljenom imovinskopravnom zahtjevu.<sup>2</sup> Odnosno, oštećeni preko krivičnog suda se obeštećuje brzo i bez troškova, što bi inače i dobio u građanskom postupku (*through civil proceedings*).<sup>3</sup>

1 D. Radulović /2009/: *Krivično procesno pravo*, drugo izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Podgorica, 18.

2 Vid.: S. Bejatović /2008/: *Krivično procesno pravo*, Beograd, 194; T. Vasiljević /1981/: *Sistem krivičnog procesnog prava SFRJ*, treće izmenjeno i dopunjeno izdanje, Beograd, 196–198; D. Šago, M. Pleić /2012/: „Adhezijsko rješavanje imovinskopravnog zahtjeva u krivičnom postupku“, *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, vol. 33, n° 2, 970–972; V. Gurda, M. Tulumović /2016/: „Imovinskopravni zahtjev oštećenog u zakonodavstvu i sudskoj praksi u Federaciji Bosne i Hercegovine“, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Tuzli*, godina II, n° 2, 94–96.

3 J. Sprack /1997/: *Emmins on Criminal Procedure*, Seventh Edition, London, 395.

Imovinskopravni zahtjev suštinski ima restitutivnu prirodu (*restitutio in integrum*). Ističe se da su prava na kompenzaciju i restituciju veoma bitni da obezbijede olakšanje (*provide relief*) ili žrtvi krivičnog djela ili članovima njene porodice za štetu i gubitak koji je nastao izvršenjem krivičnog djela.<sup>4</sup> S tim u vezi, svjesne da se žrtvama mora obezbijediti kompenzacija za štetu učinjenu izvršenjem krivičnih djela, neke države su još u drugoj polovini XX vijeka donijele posebne zakone koji su uređivali kompenzaciju politiku prema žrtvama. Tako je Novi Zeland postao prva država koja je konstituisala kompenzacioni program (*a program of compensation*) za žrtve krivičnih djela, donoseći *Criminal Injuries Act* 1963. godine, dok je u Engleskoj sličan zakon (*Criminal Justice Act*) donijet 1988. godine,<sup>5</sup> a u Švedskoj je 1978. godine donijet *Criminal Injuries Compensation Act* sa istom svrhom.<sup>6</sup> U SAD prvi kompenzacioni program je uspostavljen u Kaliforniji 1965. godine.<sup>7</sup> Američki program predviđa finansijsku pomoć žrtvama skoro svih krivičnih djela s elementima nasilja, kao što su silovanje, krađa i sl., pri čemu programom nije obuhvaćena protivpravno oduzeta, uništena ili oštećena imovina.<sup>8</sup> Što se pak tiče međunarodnih tribunala i njihovog ustrojstva interesantno je da član 75 Statuta Međunarodnog krivičnog suda, predviđa mogućnost da Sud obaveže okrivljenog da nadoknadi štetu žrtvama, a takvu mogućnost nisu poznavali *ad hoc* Tribunali.<sup>9</sup>

## 2. USLOVI ZA DOSUĐIVANJE IMOVINSKOPRAVNOG ZAHTJEVA

Da bi sud mogao oštećenom dosuditi imovinskopravni zahtjev neophodno je: 1) da je neko lice oglašeno odgovornim za djelo stavljeno mu na teret ili da je izrečena mjera bezbjednosti prema neuračunljivom licu (čl. 258 st. 3 Zakonika o krivičnom postupku<sup>10</sup>); 2) da je zahtjev postavljen (čl. 253 st. 1, u vezi čl. 252 stav 1 ZKP); 3) da o takvom zahtjevu nije već odlučeno, ne teče parnica ili da oštećeni i okrivljeni nisu sklopili poravnanje i 4) da se odlučivanjem o njegovoj osnovanosti ne bi *znatno odugovlačio postupak* (čl. 252 st. 1 ZKP).

- 4 F. Qudder /2015/: „Crime victims right to compensation in Bangladesh: A comparative approach“, *European scientific journal*, vol. 11, n° 31, 307.
- 5 C. Kumar T M, C. Irannavar /2016/: „Victims right to compensation international perspective“, *Asia Pacific Journal of Research*, vol. I, n° XXXVI, 179.
- 6 R. Mannelqvist /2007/: „Compensation for Victims in Public Legislation and as a Civil Right“, *Scandinavian Studies in Law*, vol. 50, 428.
- 7 [https://www.ncjrs.gov/ovc\\_archives/directions/pdfxtxt/bulletins/bltn15.pdf](https://www.ncjrs.gov/ovc_archives/directions/pdfxtxt/bulletins/bltn15.pdf) (posećeno: 20.01.2017. godine).
- 8 Ova „državna odgovornost“ za štetu, opravdava se time da je država dužna da građanima pod njenim okriljem omogući bezbjedan život, pa ukoliko u tome „ne uspije“ mora obešteti žrtve. Vid.: P. D. Haveripeth /2013/: „Restorative Justice and Victims: Right to Compensation“, *International Research Journal of Social Sciences*, vol. 2, n° 2, 44.
- 9 S. Zappala /2003/: *Human rights in international criminal proceedings*, New York, 228.
- 10 Zakonik o krivičnom postupku – ZKP („Sl. glasnik RS“, br. 72/11, 101/11, 121/12, 32/13, 45/13 i 55/14).

2.1 *Ovlašćeni podnosilac imovinskopravnog zahtjeva*: Prema odredbi čl. 253 st. 1 ZKP, imovinskopravni zahtjev u postupku može podnijeti lice koje je ovlašćeno da takav zahtjev ostvaruje u parničnom postupku. Samim tim pojam „ovlašćeno lice“ je širi od pojma „oštećenog“. U tom smislu, ovaj zahtjev može podnijeti i lice na koje je prešlo imovinsko pravo bilo kojim pravnim poslom među živima – *inter vivos* (npr. cesija), ili u slučaju smrti – *mortis causa* (nasljedstvom).<sup>11</sup>

2.2 *Imovinskopravni zahtjev i načelo ne bis in idem*: Ukoliko je oštećeni opredijelio zahtjev<sup>12</sup> u krivičnom postupku i sud udovolji tako postavljenom zahtjevu, on ne bi mogao da zaštitu svog prava ostvaruje u parničnom postupku. Uvažavanjem već usvojenog zahtjeva i u parničnom postupku, bilo bi prekršeno načelo *ne bis in idem*,<sup>13</sup> jer bi oštećenom u tom slučaju iz istog događaja bilo priznato dvostruko obeštećenje. Mišljenja smo da se i ovdje mora primijeniti načelo *ne bis in idem*, a ovo zbog toga što je izreka krivične presude (gdje se između ostalih nalazi i odluka o imovinskopravnom zahtjevu) obuhvaćena pravosnažnošću. Vasiljević takođe navodi da se materijalna pravosnažnost presude odnosi na sadržinu presude koja se nalazi u dispozitivu presude.<sup>14</sup> U situaciji kada je oštećeni podnio tužbu, a nakon toga u krivičnom postupku postavio imovinskopravni zahtjev iste sadržine, tada krivični sud neće donositi nikakvo posebno rješenje, s tim što će pri donošenju presude odbaciti podneseni zahtjev.<sup>15</sup>

Što se tiče odredbe čl. 258 st. 4 ZKP, gdje se navodi da se u slučaju djelimičnog dosuđivanja imovinskopravnog zahtjeva oštećeni za višak upućuje na parnični postupak, ne čini nam se pravilnom praksa sudova da oštećenog, u situaciji nepotpunog saglašavanja sa postavljenim zahtjevom, upućuju na parnicu.<sup>16</sup> Naime, skloni smo tumačenju ove odredbe na sljedeći način: ukoliko bi krivični sud utvrdio da se u novčaniku oštećene nalazilo 1000 eura, a oštećena povede parnicu radi još 20 eura, koje su se po njenom tvrđenju takođe nalazile u novčaniku, parnični sud ne

11 T. Vasiljević, M. Grubač /2011/, *Komentar Zakonika o krivičnom postupku*, dvanaesto izmjenjeno i dopunjeno izdanje, Beograd, 465.

12 U švedskom pravu je uobičajeno da tužilac pripremi i podnese odštetni zahtjev, zajedno sa optužbom (Vid.: R. Mannelqvist, *op. cit.*, 427), dok je u Engleskoj obaveza tužioca da postavi kompenzacioni – odštetni zahtjev ukoliko je žrtva (*victim*) izrazila želju da isti postavi. Vid.: A. Ashworth, M. Redmayne /2005/: *The Criminal Process*, New York, 200.

13 Vid.: Odluku Ustavnog suda Republike Hrvatske, U-III-2509/2008 od 08.11.2012. godine, koja je objavljena u „Narodnim novinama“, broj 134/12. U st. 12. Odluke se navodi: „Ovo stoga što je odlučivanje o imovinskopravnom zahtjevu, adhezijski parnični postupak unutar kaznenog postupka, te ga je kazneni sud dužan i voditi prema pravilima parničnog postupka. Zato i za taj adhezijski postupak vrijedi pravilo parničnog postupka prema kojem bitna povreda odredaba parničnog postupka uvijek postoji ako je odlučeno o zahtjevu o kojemu već teče parnica, ili o kojemu je već prije pravomoćno presuđeno, ili o kojemu je već zaključena sudska nagodba ili nagodba koja po posebnim propisima ima svojstvo sudske nagodbe (...) U protivnom riječ je o povredi načela *ne bis in idem*“.

14 Vid.: T. Vasiljević, *op. cit.*, 665.

15 Viši sud u Podgorici *K. br. 13/02* od 11.02.2011. godine. Sve odluke crnogorskih sudova navedene u radu mogu se pronaći na internet stranici: <http://sudovi.me/>.

16 Vid.: Osnovni sud u Podgorici *K.br. 409/17* od 10.11.2017.godine, Osnovni sud u Podgorici *K.br. 189/13* od 28.05.2014.godine i Osnovni sud u Podgorici *K.br. 465/11* od 27.06.2013.godine.

bi mogao da tako utvrđeno činjenično stanje od strane krivičnog suda potire. Ovo stoga što je krivični sud autoritativno ovlašćen da odluči o takvom zahtjevu. Uz to, oštećeni ima pravo žalbe u tom dijelu, pa kako i odluka suda o imovinskopravnom zahtjevu, na inicijativu oštećenog, podliježe kontrolnom mehanizmu od strane višeg suda, to bi potvrđivanje odluke od strane žalbenog suda u tom segmentu predstavljalo *res iudicata*.

Ono što, cijenimo, predstavlja problem u praksi i u teoriji jeste široko data mogućnost oštećenom da zahtjev tokom postupka može modifikovati.<sup>17</sup> Ta „modifikacija“ u parničnom postupku predstavlja preinačenje tužbenog zahtjeva, pa bismo se prema njemu trebali ophoditi na isti način na koji se odnosi Zakon o parničnom postupku.<sup>18</sup> S tim u vezi, nesporno je da oštećeni može da smanji imovinskopravni zahtjev, ali je po nama sporno do kojeg procesnog momenta, i u zavisnosti od kojih pravnorelevantnih parametara može povećati isti. Mišljenja smo, i pored zakonodavčevog neizjašnjavanja o tome, da ne bi trebalo dozvoliti da oštećeni povećava tužbeni zahtjev na osnovu nepromijenjene situacije, međutim, pitanje je – koje to promijenjene okolnosti uzeti kao relevantne da bi se dozvolilo povećanje tužbenog zahtjeva? Tu, po našem mišljenju, treba prihvatiti rješenje koje je sadržano u čl. 200 ZPP. Prema *Pozničevom*<sup>19</sup> mišljenju novo traženje koje se preinačenjem tužbe unosi u parnici mora u pogledu određenosti i činjenične podloge, kao i u pogledu procesnih pretpostavki da ispunjava iste uslove kao i prvobitno. U skladu s tim, o promjeni istovjetnosti tužbenog zahtjeva (riječ je o *teoriji o dvočlanom zahtjevu ili teoriji ekvivalencije*) se radi kada dode do promjene njegove sadržine (novčano obeštećenje umjesto naknade štete, uspostavljanjem ranijeg stanja) ili isticanjem zahtjeva iste sadržine iz drugog činjeničnog osnova (zahtjev za isplatu kupovne cijene po drugom ugovoru).<sup>20</sup> Ukoliko prihvatimo, i na teren krivične procedure unesemo iznijeta pravila koja važe u parničnom postupku, postavlja se pitanje da li u situaciji kada oštećeni preinačava odštetni zahtjev, okrivljeni ima pravo nesaglašavanja sa istim, i da li sud po tom osnovu donosi bilo kakvu odluku? Mišljenja smo, da bi okrivljenom trebalo dati mogućnost da se usprotivi preinačenju odštetnog zahtjeva, a da u tom slučaju krivični sud mora donijeti rješenje, makar na zapisniku, kojim (ne)će dozvoliti preinačenje.

*2.3 (Ne)odugovlačenje postupka kao imperativ odlučivanja o postavljenom zahtjevu:* Još jedan zahtjev koji zakonodavac izričito navodi u drugom dijelu čl. 252 st. 1 ZKP, jeste da se odlučivanjem o zahtjevu ne bi znatno odugovlačio krivični postupak. Ovaj zahtjev je uveden sa ciljem da krivični postupak iako može biti „prvi vid“ građanskopravne odbrane oštećenog, njegov osnovni zadatak jeste raspravljavanje krivične optužbe. Pravilna analiza čl. 252 st. 1 ZKP, ukazuje na to da je krivični sud dužan odlučiti o postavljenom zahtjevu, sem ukoliko se time ne bi znatno odu-

17 M. N. Simović, V. M. Simović /2013/: *Krivično procesno pravo, uvod i opšti dio*, treće izdanje (izmijenjeno i dopunjeno), Bihać, 241.

18 Zakon o parničnom postupku – ZPP („Sl. glasnik RS“, br. 72/2011, 49/2013 – odluka US, 74/2013 – odluka US i 55/2014).

19 B. Poznić /2009/: *Komentar Zakona o parničnom postupku, prema tekstu Zakona iz 1976. godine sa docnijim izmenama i dopunama*, Beograd, 454.

20 *Ibid.*, 454 i 455.

govlačio postupak. Dakle, *sudu nije stavljeno u dispoziciji da li će odlučiti o imovinskopravnom zahtjevu*, jer je on to dužan učiniti, pod pretpostavkom da se njime (znatno) ne odugovlači postupak.

Ima autora,<sup>21</sup> koji tumačeći citiranu zakonsku odredbu, navode da se u praksi sudovi po pravilu ne upuštaju u rješavanje imovinskopravnog zahtjeva, „što je *logična* posljedica činjenice da se u osnovi radi ne o krivičnompravnom, već o građanskopravnom problemu, koji pre svega, predstavlja predmet jednog drugog sudskog postupka“. Sa drugim dijelom rečenice nismo saglasni, jer ukoliko bi se sudovima davao i ovakav pravnodogmatski podstrek da ne odlučuju o imovinskopravnom zahtjevu, institut bi izgubio svoj značaj.

Uz to, napominjemo da kada sudovi riješe da ne odlučuju o zahtjevu samo paušalno navedu: „*jer bi to vodilo odugovlačenju postupka*“, kakav odnos prema zahtjevu je posve pogrešan. Ne samo što razlozi moraju biti detaljnije navedeni, već i što je potrebno ukazati da bi se time „znatno“ odugovlačio postupak, i to naravno obrazložiti. Međutim, dobro je primijećeno i to da je upućivanje oštećenog na parnični postupak, uz obrazloženje da bi odlučivanje o osnovanosti postavljenog zahtjeva vodilo znatnom odugovlačenju krivičnog postupka, često povezano s propustom krivičnog suda da utvrdi sve pravnorelevantne činjenice za odlučivanje o glavnoj – krivičnoj stvari.<sup>22</sup> Kao primjer se navode opšta pravila za odmjeravanje kazne i tom prilikom postuliranoj obavezi suda da prilikom odlučivanja o krivičnoj sankciji, uzme u obzir i jačinu ugrožavanja ili povrede zaštićenog dobra.<sup>23</sup>

### 3. PREDMET IMOVINSKOPRAVNOG ZAHTJEVA

Zakonodavac je u odredbi čl. 252 st. 2 ZKP limitativno (princip *numerus clausus*) predvidio da se imovinskopravni zahtjev može postaviti kao: 1) naknada štete 2) povraćaj stvari i 3) poništaj određenog pravnog posla.

**3.1 Naknada štete (*reparatio*):** Šteta je građanski – obligacionopravni pojam i ovdje je, s obzirom da ZKP ne redukuje njeno značenje, treba shvatiti onako kako je to urađeno u Zakonu o obligacionim odnosima.<sup>24</sup> S tim u vezi, zakonodavac poznaje materijalnu (obična šteta i izmakla dobit) i nematerijalnu štetu (fizički i psihički bol i strah). Samim tim, nesporno je da se u krivičnom postupku može tražiti i jedan i drugi oblik štete. Odredbom čl. 253 st. 2 ZKP, propisano je da je ovlašćeno lice dužno da određeno označi svoj zahtjev i da podnese dokaze. Bez sumnje, kada je recimo u pitanju naknada štete, mora se opredijeliti kako materijalna, tako i nematerijalna šteta. U suprotnom po takvom zahtjevu sud ne može postupiti, pa bi oštećenog trebalo uputiti da svoj zahtjev ostvaruje u parničnom postupku, „iako bi

21 Vid.: M. Škulić /2016/: *Krivično procesno pravo*, deveto izmenjeno i dopunjeno izdanje, Beograd, 162.

22 Tako: Lj. Filipović /2009/: „Položaj oštećenog u krivičnom postupku“, *Pravo i pravda*, godina VIII, n<sup>o</sup> 1, 301.

23 *Ibidem*.

24 Zakon o obligacionim odnosima – ZOO („*Sl. list SFRJ*“, br. 29/78, 39/85, 45/89 – odluka USJ i 57/89, „*Sl. list SRJ*“, br. 31/93 i „*Sl. list SCG*“, br. 1/2003 – Ustavna povelja).

možda podaci krivičnog postupka pružali pouzdan osnov za potpuno ili djelimično presuđenje“.<sup>25</sup>

Interesantno je i to da sudovi, mahom, u postupku dosuđivanja naknade štete, samo navedu „Dosuđuje se imovinskopravni zahtjev, pa se obavezuje okrivljeni da oštećenom na ime naknade štete (pri čemu ponekad izostaje i koji je predmet imovinskopravnog zahtjeva)<sup>26</sup> isplati iznos od ...“.<sup>27</sup> Ovakav odnos prema zahtjevu takođe smatramo pogrešnim, s obzirom da se iz izreke ne može utvrditi za šta (koju vrstu štetu, za šta se dosuđuje, za koji vremenski period i sl.) se dosuđuje imovinskopravni zahtjev. To je neophodno jer je, ponavljamo, izreka presude obuhvaćena pravosnažnošću, a da bi se okrivljeni mogao u parničnom postupku pozvati na pravilo *ne bis in idem*, to je neophodno da se u izreci jasno identifikuje predmet zahtjeva. U prilog ovakvom tumačenju, govori i činjenica da sud u situaciji kada poništava neki pravni posao (u cjelini ili djelimično) mora nesumnjivo predstaviti o kom se pravnom poslu radi, u kom se dijelu (ako nije u cjelini) poništava i sl. Uz navedeno, cijenimo nepotrebnim da se u izreci navode riječi „na ime imovinskopravnog zahtjeva“, budući da je jasno da se radi o toj vrsti zahtjeva.

Pored navedenog, valja naglasiti i to da sud ne može obavezati okrivljenog da na ime naknade štete isplati oštećenom iznos veći od onog koji je unio u dispozitivu presude,<sup>28</sup> jer bi postupajući na taj način izreku presude učinio protivrječnom.

**3.2 Povraćaj stvari (*reintegratio*):** Stvar koja se potražuje može biti kako pokretna, tako i nepokretna, ali mora biti individualizovana. Aktivno legitimisani za postavljanje ovog zahtjeva su vlasnik ili držalac stvari. U pogledu same stvari u teoriji postoji saglasnost oko toga da stvar mora ostati ista i po vrsti i po namjeni, kao u vrijeme izvršenja krivičnog djela, te da se ne može dosuditi povraćaj stvari koju je optuženi preradio i pretvorio u drugu stvar, s tim što u tom slučaju oštećeni svakako može tražiti naknadu štete.<sup>29</sup>

**3.3 Poništaj pravnog posla:** Odredbom čl. 258 st. 6 ZKP propisano je da ako se imovinskopravni zahtjev odnosi na poništaj određenog pravnog posla, a sud nađe da je takav zahtjev osnovan, izreći će u presudi ili rešenju o izricanju mjere bezbjednosti potpun ili delimični poništaj tog pravnog posla, s posledicama koje iz toga proističu, ne dirajući u prava trećih lica. Kada se traži poništenje pravnog posla u krivičnom postupku, misli se samo na onaj pravni posao koji ima imovinskopravne efekte (i koji je naravno, proistekao iz krivičnog djela).<sup>30</sup> Takav bi na primjer bio poništaj zelenaškog ugovora ili ugovora o prodaji i sl. Međutim, pravni poslovi čiji predmet ne predstavljaju prava i obaveze imovinskopravnog karaktera, ne mogu se poništavati u krivičnom postupku.

25 Lj. Filipović: *op. cit.*, 298.

26 Osnovni sud u Nikšiću *K. br. 92/17* od 12.05.2017. godine.

27 Osnovni sud u Podgorici *K. br. 114/2017* od 23.03.2017. godine.

28 Isto: Vrhovni sud Srbije *Gž. I 877/78*, cit. prema: S. Vuković /2009/: *Komentar Zakonika o krivičnom postupku (sa sudskom praksom, registrom pojmova, obrascima i pravnom literaturom)*, Beograd, 178.

29 M. N. Simović, V. M. Simović: *op. cit.*, 235.

30 Isto M. Škulić: *op. cit.*, 165.

#### 4. DONOŠENJE I IZMJENA ODLUKE O IMOVINSKOPRAVNOM ZAHTJEVU

Krivični sud je ovlašten da o imovinskopravnom zahtjevu pozitivno (u cjelini ili djelimično) odluči kada donese osuđujuću odluku ili rješenje o primjeni mjere bezbjednosti prema neuračunljivom licu. U nijednoj drugoj situaciji to nije moguće.

Ako podaci krivičnog postupka ne pružaju pouzdan osnov ni za potpuno ni za delimično presuđenje, sud će ovlašćeno lice uputiti da imovinskopravni zahtjev u cjelini može da ostvaruje u parničnom postupku (čl. 258 st. 4 ZKP). Dakle, krivični sud mora uvijek kada to može, odlučiti o imovinskopravnom zahtjevu, pa makar i delimično. Ukoliko bi i pored toga što je imao osnova za odlučivanje, uputio oštećenog da svoj zahtjev ostvaruje u parnici, učinio bi povredu odredaba krivičnog postupka iz čl. 441 st. 3, a u vezi sa čl. 258 st. 4 ZKP. U vezi sa iznijetim može se izložiti kritici jedna odluka Vrhovnog suda Srbije (*Kž.br. 372/96* od 24.09.1996. godine), u kojoj se navodi: „Osnovano se u žalbi branioca optuženog ukazuje da je prvostepeni sud u izreci presude utvrdio visinu koristi do koje su optuženi došli izvršenjem krivičnih dela, a oštećene uprkos tome sa imovinskopravnim zahtevom za naknadu štete uputio na parnicu. Međutim, ne može se prihvatiti stanovište izneto u žalbi da je usled toga izreka presude protivrečna i nerazumljiva, iz razloga što se ovde ne radi o takvoj situaciji da je imovinskopravni zahtev dosuđen u manjem ili većem iznosu od utvrđene štete u izreci presude. U stvari, ovde prvostepeni sud nije ni odlučivao o imovinskopravnom zahtjevu u smislu njegove dosude, već je oštećene uputio na parnicu. Zato (...) nije učinjena bitna povreda odredaba krivičnog postupka“. Pored ovakvog rezonovanja prakse, i u teoriji se mogu naći identična mišljenja,<sup>31</sup> sa kojima, iz pomenutih razloga, nismo saglasni.

Uz navedeno, valja istaći i da je Evropski sud za ljudska prava (dalje: ESLJP) u nekoliko svojih odluka analizirao primjenu čl. 6. st. 1 Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda<sup>32</sup> (dalje: EKLJP) u situacijama kada je oštećeni postavio odštetni zahtjev, a postupak je trajao dugo. Vodeći slučaj ili precedent, u tom pravcu predstavlja presuda *Perez protiv Francuske*.<sup>33</sup> Određeni principi koje je ESLJP donošenjem ove presude usvojio jeste da se učešćem oštećenog u krivičnom postupku ustanovljava građanski karakter takvog zahtjeva, koje svojstvo ono ne gubi ni uslijed toga što oštećeni nije u određenom trenutku precizirao ili odredio zahtjev,

31 „U pogledu imovinskopravnog zahtjeva nema povrede identiteta ako sud nije rešio o ovom zahtjevu oštećenog, stoga što sud nema obavezu da rešava o tome, već oštećenog može uputiti na parnicu“. Tako: I. Ilić /2015/: „Identitet presude i optužbe“, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Nišu*, n° 69, 273.

32 EKLJP je u naš pravni poredak uvedena Zakonom o ratifikaciji Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda sa dodatnim protokolima, uz nekoliko kasnijih izmjena i dopuna („*Službeni list SCG – Međunarodni ugovori*“, br. 9/03, 5/05 i 7/05 – ispravka i „*Službeni glasnik RS – Međunarodni ugovori*“, br. 12/10 i 10/15).

33 ESLJP: *Perez protiv Francuske*, br. 47287/99 od 12. februara 2004. godine, st. 62–73. Pored ove, vidjeti i: *Boris Stojanovski protiv Bivše jugoslovenske Republike Makedonije*, br. 41916/04 od 06. maja 2010. godine, st. 56 i 57 i *Ristić protiv Srbije*, br. 32181/08 od 18. novembra 2011. godine, st. 44. Sve odluke ESLJP citirane u radu, mogu se pronaći na internet stranici: [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER","CHAMBER"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{)



s obzirom da to može učiniti do meritornog okončanja postupka.<sup>34</sup> Standardi koje je ESLJP iznjedrio, a koji su relevantni za primjenu čl. 6 st. 1 EKLJP u odnosu na oštećenog u postupku mogu se svesti na sljedeće: 1) pravo na suđenje u razumnom roku, u odnosu na njih, se cijeni od trenutka postavljanja imovinskopravnog zahtjeva, i 2) svemu tome je nemalo bitan doprinos oštećenog odugovlačenju postupka. S obzirom na to da odredba čl. 6 st. 1 EKLJP priznaje svakome pravo na pravično suđenje, prilikom odlučivanja o njegovim kako građanskim pravima i obavezama, tako i o krivičnoj optužbi koja je podignuta protiv njega, *condicio sine qua non* za uvođenje oštećenog pod okrivlje prava na pravično suđenje je dakle priznavanje građanskog karaktera njegovom zahtjevu.<sup>35</sup>

## ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Analizirajući sudsku praksu i doktrinu, možemo konstatovati da iako postoji, ovaj institut nije doživio svoju punu afirmaciju u sudskoj praksi. Svakako da se kao najveće opravdanje takvom poražavajućem zaključku, može navesti činjenica da se radi o zahtjevu koji ima građanskopravne konture. No, o tome treba da razmišlja zakonodavac prilikom postuliranja nekog pravnog instituta, a ne sudovi, koji su dužni da primjenjuju zakonske odredbe.

Na osnovu predstavljene analize, u kratkom možemo izvesti sljedeće zaključke: Najprije, mišljenja smo da sudovi pogrešno postupaju u situaciji kada oštećenog u svakoj situaciji kada mu ne dosude traženi iznos (pr. naknada štete) upute na parnični postupak. Naravno, postoje situacije kada je to dozvoljeno – kada sud utvrdi samo materijalnu, a ne i nematerijalnu štetu; kada od materijalne štete utvrdi samo dio, po tužiocu relevantan za zasnivanje optužbe i sl. Nadalje, ni u kom slučaju odluka o zahtjevu i o glavnoj stvari ne smiju biti protivrječne. Još jedna stvar se pokazala u praksi kao nepravilna – naime, oštećeni je dužan da odredi svoj zahtjev, pa sud nije dužan da odlučuje o istom, ukoliko ne zna šta je predmet odlučivanja, odnosno sud ne treba, niti može, da pretpostavlja da li će oštećeni tražiti cijelu štetu ili samo dio, da li će pored imovinske, zahtijevati i naknadu za neimovinsku štetu, da li će tražiti sve ili samo neke od protivpravno otuđenih stvari i sl, s tim što se u praksi dešava suprotno, odnosno da oštećeni samo postavi zahtjev, pri čemu ga jasno ne identifikuje, a sud mu ili dodijeli cjelokupni ili dio iznosa, upućujući ga za višak u parnicu. Pritom je još gora situacija kada sud ne odluči uopšte o takvom, neopredijeljenom zahtjevu, obrazlažući da stanje u spisima ne pruža materijala ni za potpuno, ni za djelimično odlučivanje, što je pogrešno, s obzirom da sud u takvoj situaciji nije ni mogao da odlučuje. Pored toga, dešava se da sudovi u izreci presude ne navedu po osnovu čega se dodjeljuje naknada štete ili pak izostane navođenje o kom se predmetu zahtjeva u konkretnom radi. Nije izostao ni prikaz nekih pravno-dogmatskih stavova u vezi sa tim da je preinačenje zahtjeva tokom postupka moguće bez bilo kakvih ograničenja. U praksi je to svakodnevno. Međutim, i ovakvom

34 Tako: G. P. Ilić /2012/: „O položaju oštećenog u krivičnom postupku“, *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu*, godina LX, n<sup>o</sup> 1, 141.

35 *Ibid.*, 150.

zaključivanju smo uputili kritiku, s obzirom da se na taj način okrivljeni stavlja u nepovoljniju situaciju nego što bi bio da je poveden poseban parnični postupak, a cilj ovog instituta nije da se okrivljenom uskrate neka prava, nego da se snažnije afirmišu prava oštećenog, kroz brzinu, efikasnost i ekonomičnost, a nikako na ušrb zakonitosti.

## LITERATURA

- Ashworth A., Redmayne M. /2005/: *The Criminal Process*, New York.
- Bejatović S. /2008/: *Krivično procesno pravo*, Beograd.
- Filipović Lj. /2009/: „Položaj oštećenog u krivičnom postupku“, *Pravo i pravda*, godina VIII, n° 1.
- Gurda V., Tulumović M. /2016/: „Imovinskopravni zahtjev oštećenog u zakonodavstvu i sudskoj praksi u Federaciji Bosne i Hercegovine“, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Tuzli*, godina II, n° 2.
- Haveripeth, D. P. /2013/: „Restorative Justice and Victims: Right to Compensation“, *International Research Journal of Social Sciences*, vol. 2, n° 2.
- Ilić I. /2015/: „Identitet presude i optužbe“, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Nišu*, n° 69.
- Ilić, P. G. /2012/: „O položaju oštećenog u krivičnom postupku“, *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu*, godina LX, n° 1.
- Kumar C. T M, Irannavar C. /2016/: „Victims right to compensation international perspective“, *Asia Pacific Journal of Research*, vol. I, XXXVI.
- Mannelqvist R. /2007/: „Compensation for Victims in Public Legislation and as a Civil Right“, *Scandinavian Studies in Law*, vol. 50.
- Poznić B. /2009/: *Komentar Zakona o parničnom postupku, prema tekstu Zakona iz 1976. godine sa docnijim izmenama i dopunama*, Beograd.
- Qudder F. /2015/: „Crime victims right to compensation in Bangladesh: A comparative approach“, *European scientific journal*, vol. 11, n° 31.
- Radulović D. /2009/: *Krivično procesno pravo*, drugo izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Podgorica.
- Simović N. M., Simović M. V. /2013/: *Krivično procesno pravo, uvod i opšti dio*, treće izdanje (izmijenjeno i dopunjeno), Bihać.
- Sprack J. /1997/: *Emmins on Criminal Procedure*, Seventh edition, London.
- Šago D., Pleić M. /2012/: „Adhezijsko rješavanje imovinskopravnog zahtjeva u krivičnom postupku“, *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, vol. 33, n° 2.
- Škulić M. /2016/: *Krivično procesno pravo*, deveto izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Beograd.
- Vasiljević T. /1981/: *Sistem krivičnog procesnog prava SFRJ*, treće izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Beograd.
- Vasiljević T., Grubač M. /2011/: *Komentar Zakonika o krivičnom postupku*, dvanaesto izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Beograd.
- Vuković S. /2009/: *Komentar Zakonika o krivičnom postupku (sa sudskom praksom, registrom pojmova, obrascima i pravnom literaturom)*, Beograd.
- Zappala S. /2003/: *Human rights in international criminal proceedings*, New York.

## PRAVNI PROPISI:

Zakonik o krivičnom postupku („*Sl. glasnik RS*“; br. 72/11, 101/11, 121/12, 32/13, 45/13 i 55/14).

Zakon o parničnom postupku („*Sl. glasnik RS*“; br. 72/2011, 49/2013 – odluka US, 74/2013 – odluka US i 55/2014).

Zakon o obligacionim odnosima („*Sl. list SFRJ*“; br. 29/78, 39/85, 45/89 – odluka USJ i 57/89, „*Sl. list SRJ*“; br. 31/93 i „*Sl. list SCG*“; br. 1/2003 – Ustavna povelja).

Zakon o ratifikaciji Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i dopunskih protokola („*Službeni list SCG – Međunarodni ugovori*“ br. 9/03, 5/05 i 7/05 – ispravka i „*Službeni glasnik RS – Međunarodni ugovori*“ br. 12/10 i 10/15).

*Krsto Pejović*

Student of PhD studies at University of Belgrade Faculty of Law

## RESTITUTION CLAIM IN JUDICIAL PRACTICE

## SUMMARY

In criminal proceedings restitution claims could be considered as a sui generis institute. However, this institute have not experienced its full affirmation in judicial practice yet. We have brought to attention some of the major problems integrated into practice while criticizing certain attitudes imposed by theoreticians. Due to limited scope, we have been observing the most obvious problems but we should be aware of the fact that we are far away from it's end. Thus while presenting our opinion which we have been trying to support with arguments presented below. Some of the following problems have been pointed out: firstly, we emphasized misused trend adopted by courts to always direct injured party when they partially decide on the request to obtain their excess approaching to the civil proceedings, furthermore we have pointed out problem which arise here in the form of violation of the rule “ne bis in idem”. However, this domain needs better regulation in the legal framework; also, we haven't excluded widely adopted occurrence to allow the injured party to change their request during the process, thus meanwhile presenting one our major concerns which brings to increase of the ratio for submitted request without a valid reason, referring to the relevant provisions of the Law on Civil Procedure in solving this problem; Besides all above mentioned, we have also discussed widely distributed trend of insufficient definition of the request, in terms of its precise defining in all elements (what damage and what should be the amount for all sorts of damage required by the injured party) and finally we have specified mistakes that courts have been making in situations when they decide not to decide on submitted application, or on contradictory argumentation applied in that certain occasion.

**Keywords:** Restitution claim, damage, victim, injured party, authorized person, criminal proceedings.